

PAPP GÁBOR CIKKSOROZATA

ÚT A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚHOZ

3. A „bálnavadászat” és következménye

Az 1939 márciusától augusztusig elhúzódozó szovjet—angol—francia megbeszélések eredménytelensége a fasiszta Németországnak teremtett kedvező helyzetet a világháborúhoz, amelynek közeli kirobantását — akkor még pontos dátum nélkül — a náci hadvezetés már májusban véglegesen elhatározta.

Kitervelték az indokot is: „a lengyel kérdés rendezése”. (A versailles-i szerződés Lengyelországnak folyosót teremtett a Balti-tengerhez, és ez a sáv elválasztotta Kelet-Poroszországot Németország többi részétől; Danzig, a mai Gdansk városa pedig külön határozat értelmében különleges státútumot kapott; a Népszövetség égisze alatt önkormányzata volt, sem Németországhoz, sem Lengyelországhoz nem tartozott, de 1934-től a danzigi nemzeti szocialisták kormányozták.) Az agresszió menetrendje a következő volt: először úgynevezett korridor követelése Danzighoz, majd magának a városnak a Harmadik Birodalom-

nyegét: „Németország a maga számára Angliával egyenlő világhatalmi helyet követel, és Anglia elvben hajlandó is lett volna ehhez beleegyezését adni. De míg Németország követeléseinek haladéktalan, mindenre kiterjedő nem kétértelmű teljesítéséhez ragaszkodott, addig Anglia — bár hajlandó lett volna keleti kötelezettségeinek és ezzel a bekerítési politikának is hátat fordítani, mint ahogyan hajlandó volt ahhoz is hozzájárulni, hogy Németország uralkodó helyzetet kapjon Európa keleti és déli részében, és hajlandó volt tárgyalásokat kezdeni Németországgal az egyenrangú világpolitikai együttműködésről — azt kívánta, hogy mindezt megbeszélések útján és az angol politika fokozatos megváltoztatásával vigyék keresztül. Ez a változás pedig hónapok, és nem napok vagy hetek kérdése.”

Hitlerék számára világossá vált, hogy az angol kormánykörök nem kívánják teljesíteni Angliának Lengyelország iránt vállalt köte-

tus 19-én aláírják a kereskedelmi szerződést. Két nappal később, amikor Lengyelország ismétellen visszautasítja a Szovjetunióval való hatékony katonai együttműködés javaslatát, és az angol—francia halogató, kétszínű taktika is végképp céltalanná teszi a két nyugati hatalommal folytatott tárgyalásokat, a Szovjetunió elhatározza, hogy fogadja Moszkvában a Harmadik Birodalom külügyminiszterét, Ribbentropot.

A szovjet és a német külügyminiszter, Molotov és Ribbentrop tárgyalásaiba bekapcsolódott Sztálin is. A megbeszélések erről a szakaszról Ribbentrop a következőkben számolt be Hitlernek: „Azonnal megkérdeztem Sztálint, hogyan bizonyosodhatunk meg semlegességéről? Sztálin így válaszolt: A mi részünkről nem lehet addig szó semlegességről, amíg önöknek agresszív terveik vannak a Szovjetunió ellen!”

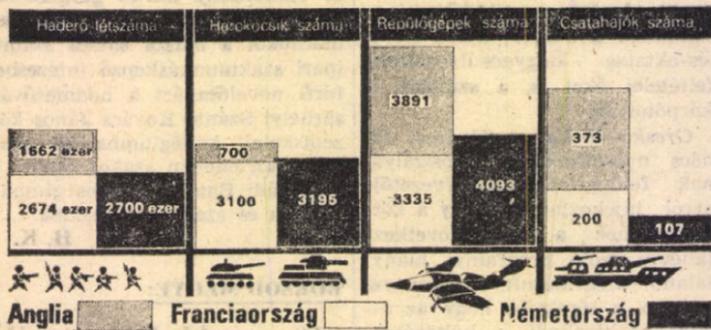
A Szovjetunió álláspontját meg erősítette a döntő, augusztus 23-án lefolyt megbeszélés. Molotov külügyminiszter ismét leszögezte: „Itt egyetlen pillanatra sem lehet szó barátsági szerződés megkötéséről. Nézőpontjaink között túlságosan nagyok a különbségek.” Es amikor Ribbentrop újból előállt a katonai szövetség megkötésének tervével, a válasz a következő volt: „A kérdést még fel sem lehet vetni!” A szovjet kormány viszont hajlandó volt meg nem támadási szerződést kötni. Miután a nyugati hatalmaknak tett szovjet javaslatokat a hatékony és korrekt katonai együttműködésre az angol és francia kormány kétszínűen fogadta és zsákutcába juttatta, a készülő hitlerista agresszióval szembeni együttes fellépés vállalása elől kitért, Moszkva élt azzal a lehetőséggel, hogy meg nem támadási szerződést kössön Németországgal.

A szovjet—német meg nem támadási szerződést augusztus 23.ról 24-re virradó éjszakán parafalták. A megállapodás leszögezte, hogy egyik fél sem alkalmaz agressziót a másik ellen, sem külön, sem egy harmadik hatalommal együtt; tartózkodnak minden olyan hatalmi csoportosulástól, amely egyikük vagy másuk ellen irányul, minden esetleges vitát tárgyalások útján rendeznek. A Szovjetunió e szerződéssel átmenetileg elterelte a német agressziót területe felől, és majdnem két évre biztosította békéjét. E szerződéssel elhárította annak lehetőségét, hogy az imperialista hatalmak szovjetellenes egységfrontba tömörüljenek, s időt nyert védelmi felkészülésének erősítésére.

Hasonlóan értékelte a szovjet—német meg nem támadási egyezményt Churchill, a későbbi brit miniszterelnök is. Emlékiratában, miután súlyos szemrehányásokat tesz az angol és francia kormányoknak a kudarcba fulladt háromoldalú tárgyalások miatt, s ezt a két nyugati ország külpolitikája döntő hibájának nevezi, elismeri, hogy „a szovjet politikai irányvonal az adott pillanatban magas fokú realiztikus politika volt.”

Berlin: „Írány Varsó!”

Augusztus 26-án lejárt a „korridor” átadására vonatkozó utolsó német ultimátum határideje. Az előző nap Hitler még egyszer megkísérelt semlegesíteni Londont és Párizst. Azt ajánlja, hogy a „bálnavadászat” német javaslati alapján újra tárgyaljanak. Este fél nyolckor visszavonja a Lengyelország ellen már kiadott támadási parancsot, és Lengyelországnak „fölkínálja” a közvetlen tárgyalásokat. Erre 29-én Anglia és Franciaország nyomására, Lengyelország elhalasztja az általános mozgósítási parancs kiadását, jóllehet Hitler már Felső-Sziléziát is követeli keleti szomszédjától. Am augusztus 31-én, amikor a szövetségesek rávették a lengyeleket arra, hogy tárgyaljanak a németekkel, Hitler már döntött.

hoz való csatolása, utána egész Felső-Sziléziának az annektálása, végül a lengyel „provokációkra” válaszként az ország lerohanása. Minden részletében kész volt Lengyelország megtámadásának katonai terve, a Fehér terv.

Alkudozások a végórakban

1939 júliusában átmeneti diplomáciai szélcsend mutatkozott, miközben Németország lázas sietéssel folytatta a közvetlen háborús készülődést. A szélcsend fő oka: Londonban a norvég tengeren folyó bálnavadászat szabályozásának ürügyén titkos német—angol tárgyalások kezdődtek meg, amelyek „bálnavadászat” néven vonultak be a diplomáciai történetébe. A megbeszéléseket Hudson angol külkereskedelmi miniszter és Wohlthat német külügyminisztériumi megbízott vezette. Az angolok kifejtették az együttműködésre irányuló messzemenő terveiket. Dirksen londoni német nagykövét így számolt be az angol kormány megbízott álláspontjáról: „A világon még három nagy terület van, amelyen Németország és Anglia számára hatalmas lehetőségek nyílnak a tevékenységre. E három terület a következő: az angol birodalom, Kína és Oroszország. Anglia saját erejéből nem képes kellő mértékben elátni birodalmát, és ezen a területen is lehetséges lenne Németország széles körű bevonása. Ugyanígy Japán sem képes arra, hogy egész Kínát ellássa; Oroszországban pedig teljesen hasonló a dolgok állása.”

Egy másik alkalommal Horace Wilson, Chamberlain bizalmasa, a kormány gazdasági tanácsadója a következőképpen körvonalazta a megkezdésre vonatkozó angol tervezetet: minden kérdést felölöl angol—német megállapodás, amelyben megoldanának valamennyi kelet-európai problémát, köztük „Danzig és Lengyelország kérdését is”. Wilson kifejtette, hogy ha Németország meg nem támadási egyezményt kötne szomszédjaival, köztük Lengyelországgal is, akkor Anglia „megszabadulna a Lengyelországgal szemben vállalt kötelezettségeitől”. Dirksen a következőképpen foglalta össze a tárgyalások lé-

lezettségét, mert meg akarják könnyíteni Németország útját a Szovjetunió elleni hadjáratához. Az augusztusi szovjet—angol—francia tárgyalások megfeneklése viszont lehetővé tette Hitlernek, hogy a nyugatiak kétszínűsége következtében magára maradt Szovjetunióval meg nem támadási szerződést kössön, és ezáltal a háború elején elkerülje a három európai nagyhatalommal való egyidejű összecsapást.

Válasz a kétszínű játékra

A német kormány már 1939 elején kereskedelmi szerződést javasolt a Szovjetunióval, nem utolsósorban azért is, hogy kipuhatója: mit tesz a Szovjetunió, ha a nyugatiak nem hajlandók katonai és politikai együttműködésre lépni vele. A megszakadt, majd később újra megkezdődött megbeszéléseken a berlini képviselő a barátsági szerződés lehetőségét is felvetették, de a szovjet vezetők nem kívánták túllépni a kereskedelmi tárgyalások kereteit; 1939. augusztus 4-én Schulenburg moszkvai német követ ezt táviratozta Ribbentropnak: „Az a benyomásom, hogy a szovjet kormány jelenleg el van szánva arra, hogy egyezményt köt Nagy-Britanniával és Franciaországgal, amennyiben azok kielégítik a szovjet kívánásokat.” Az angol és francia kormány azonban erre nem volt hajlandó, s közben folytatták a titkos angol—német tárgyalásokat.

A Szovjetunió a veszélyessé vált helyzetben augusztus 12-én fogadta el a német javaslatot, hogy küldöttség induljon Moszkvába. Ugyanezen a héten, amikor a Szovjetunió még mindig reménykedik az angol és a francia kormányval való eredményes tárgyalások lehetőségében, a londoni külügyminisztérium ezt táviratozta moszkvai megbízottjának: „Maximális lassúsággal tárgyaljanak. Ne siessenek el semmit. Nincs közvetlen veszély... Az oroszokat bizonytalanságban kell tartani... Az egyezmény a lehető leghoglyosabb általánosságokra korlátozandó.”

Ilyen előzmények után a szovjet kormány hozzájárult, hogy a német kormány küldöttséget menseszen Moszkvába, majd augusz-

R AJÁNLOTT LEVÉL EGY LEVÉLTITOK-„ÜGYRŐL”

Valóban idézőjelbe kívánkozik az „ügy” — Önök is abba tették — ennek ellenére indulatosan foglalkozik vele újszólva egész tanterületük az észak-magyarországi község általános iskolájában. Ez arra mutat, hogy ügy mégis van, csak éppen nem a levéltitok feltételezett megsértése miatt, hanem valamilyen általunk nem ismert okból. Nyugtalanító dolog, mert tanévkezdéskor nyilván százféle egyéb teendő akad a szép hivatású, felelős emberek közösségében.

Azt írják nekünk: érkezett egy levél a fővárosból, a község társadalmi szervezetének címeztek, ráírták a szervezet vezetőjének a nevét is, aki az iskolában dolgozik. A levelet felbontotta az iskolában működő társadalmi szervezet vezetője, aki nyilván ezt követően vette észre, hogy az nem neki szól. Ráírta becsületesen, hogy felbontotta a küldeményt, úgy továbbítja a címzetthez. Mégis zavar támadt, békétlenség, gyanúsítgatás.

Járasi hatóságokhoz fordultak igazságtevésért, s most sérelmezik, hogy ott feddőleg azt mondták, ne terheljék őket ilyen komolytalan dolgokkal. Márpedig a levéltitok tiszteletben tartása komoly dolog, mondják Önök.

Mi is egyetértünk ezzel, de ebben az „ügyben” elmélyülni mi sem óhajtunk. Helyeseljük azt az eljárási módot, amit iskolájukban meghonosítottak: a névre szóló leveleket sem az igazgató, sem a helyettese nem bonthatja fel, hanem csakis a címzett. Ez máshol is így van, bár általános szabálynak nem tekinthető, mert mi van például akkor, ha egy hivatali ügyintéző több hétre külföldre megy, s a nevére érkezett küldeményben olyan kérdés van, amit sürgősen el kellene intézni? Nyilvánvaló, hogy feladja ismeri ennek a tisztségviselőnek a nevét, de segítséget a hivataltól vár, s nem méltányolná a levéltitok olyan formában való tiszteletben tartását, hogy kérése elintézetlenül porosodjék egy íróasztalfiókban, az ügyintéző hazatérésére várva.

Általában az a jó — könnyebb így elkerülni a félreértéseket —, ha magántermészetű leveleit ki-ki a lakására címezteti. De egy nem túlságosan nagy létszámú intézménynél — olyan iskolánál, mint az Önöké — nem lehet bonyodalom és veszekedések forrása egy olyan félreértés, mint amilyenről itt szó van.

A levél nem volt bizalmas természetű, felbontója figyelmét könnyen elkerülhette, hogy a borítékban a szervezetnek szóló címzés alatt név is olvasható volt. Amikor tévedését észrevette, nem igyekezett eltitkolni, ráírta a borítékra, hogy ő bontotta fel. Persze elgondolkozott, hogy miért írta rá, miért nem szóbelileg kért elnézést. Eme apróság csak erősíti feltevéseinket, hogy vitájuk nem elvi vita az állampolgári jogok egyikéről, hanem olyan felvillanó láng, amely személyes ellentétet lappangó paraszáról árukkodik. Ezt a paraszt kellene minél gyorsabban, önerőből, külső beavatkozás nélkül eloltani, hivatásuk megbecsülése és munkájuk eredményessége érdekében.

Vadász Ferenc

Fővárosi pedagógusok tanácskozása

Csütörtökön a budapesti pártbizottság oktatási igazgatóságán találkoztak a fővárosi tanintézetek pártszervezeteinek titkárai. Az 1979—80-as tanév előkészítését szolgáló értekezleten Király Andrásné, a budapesti pártbizott-

ság titkára az MSZMP KB június 29-i üléséről, a XII. kongresszussal kapcsolatos feladatokról beszélt, majd Hanga Mária oktatási miniszterhelyettes adott tájékoztatást a főbb tennivalókról az új tanévben.

Holland filmhét Budapesten

Oscar-díjas alkotás is szerepel a szeptember 13. és 19. között Budapesten első ízben megrendezendő holland filmhét tervezett műsorán. A Toldi és a Horizont filmszínházban hét, egész estét betöltő játékfilmet, valamint tíz rövidfilmet láthatnak majd a filmbarátok.

A vetítésre kerülő filmalkotások között található a második világháborús témájú Pastorale 1943, valamint a Nobel-díjas norvég író, Knut Hamsun hasonló című regényéből készült Rejtélyek. A Toldi mozi közönsége az egy-egy napig műsoron szereplő alkotások között láthatja még Rembrandt életrajzi filmjét, va-

lamint az Egy nemzet vagyunk című produkciót, amelyben Pim de la Parra rendező, az egykori Holland Guyanába, a mai Surinaméba kalauzolt el, s bemutatja az ország népének a gyarmati örökség felszámolásáért folytatott harcat.

A holland rövid- és dokumentumfilmeket két sorozatban tűzi műsorára a Horizont filmszínház Hollandiai jelenetek, illetve Hollandiai művészet címmel. Közülük a két legismertebb A kis világ című 1973-ban Oscar-díjat nyert alkotás, és A golyó, amely számos gyermekfilm-fesztiválon szerepelt sikerrel. (MTI)

Augusztus 31-én 12 óra 30 perckor Hitler aláírja a Fehér terv végrehajtását, azaz a Lengyelország megtámadását elrendelő parancsot. Az éjszaka folyamán egy közönséges bűnözőkből álló német különítmény — részvevőit az akció után Naujocks, az álvprovokáció parancsnokának kivételével eltették láb alól — lengyel katonaruhában megtámadta a gleiwitzi német rádióállomást.

Szeptember 1-én 4 óra 45 perckor — válaszul a „provokációra” — a fasiszta csapatok átlépték a lengyel határt.

Szeptember 3-án — a körülmények erejétől kényszerítve — Franciaország és Anglia hadat üzent Németországnak, de tartózkodtak attól, hogy Lengyelország megsegítése érdekében bármiféle szárazföldi vagy légi hadművelet kezdjenek a hitlerista Németország ellen. Pedig a katonai erőviszonyok a háború előestéjén egyértelműen a nyugati hatal-

maknak kedveztek: mint azt ábránk is mutatja, Franciaország hadereje önmagában is nagyjából azonos volt Németországgal, az angol hadsereg létszáma pedig csak az általános mozgósítás előtti készültséget tükrözi.

Kezdetét vette a történelem legpusztítóbb — hat évig, pontosabban 2194 napig tartó — háborúja. A háborúban az akkori világ 67 független államából 61 vett részt (bár a francói Spanyolország nem üzent hadat, hírhedt „kék divízióját” elküldte a német hadseregbe, így valójában csak Portugália, Svédország, Írország, Svájc és Afganisztán örízte meg semlegességét); a részt vevő országok lakosainak száma — 1800 millió — elérte a Föld népességének 80 százalékát; a partizánokat nem számítva 110 milliót tett ki a fegyveres erőkhöz behívottak száma. És a legfajább statisztika: a hat év alatt több mint 50 millióan pusztultak el.

(Vége.)